

İSLÂM'IN İLME VERDİĞİ ÖNEM*

Dinimiz okumaya, araştırmaya ve ilme büyük önem vermiştir. Nitekim Cenabı Hak, ilk inen ayetlerde Hz. Peygamber ve onun şahsında tüm Müslümanlara okumayı emretmiş, onları kalemle yazmaya ve ilimde gelişip yetkinleşmeye teşvik etmiştir: "Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı "alak" tan yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğre-tendir, insana bilmediğini öğretendir."¹ mealindeki İlk vahyin "oku" emriyle başlaması ve bu emrin beş kısa ayet içinde iki defa tekrar edilmesi, okumanın ve ilmin dinde ve insan hayatında ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayet-i kerimede Hz. Peygamber'e emredilen okumanın konusu belirtilmemiştir. Çünkü okunması istenen yalnızca kendisine indirilen vahiyle sınırlı olmayıp, başta kozmik âlemdeki ayetler olmak üzere, okunması yani üzerinde inceleme yapıp zihin yorularak hakkında bilgi edinilmesi, ders ve ibret alınması gereken her şeyin tanınması, hakikatinin anlaşılıp kavranması istenmektedir. Kuşkusuz, yaratana tanımak, bilimin de dinin de temelini teşkil eder. Bu sebeple "Yaratan rabbinin adıyla oku" buyurularak Hz. Peygamber'in okuma faaliyetine veya herhangi bir işe, başka varlıkların adıyla değil, yaratan rabbin adıyla başlaması ve O'ndan yardım istemesi emredilmiştir.

Ayete "Yaratan Rabbinin adına oku" şeklinde de mana verilebilir. Sonuçta okumanın (veya herhangi bir faaliyetin) Allah'ın adıyla, Allah için ve Allah adına yapılması emredilmiştir. Ayette "Yaratan rabbinin adıyla oku" buyurularak özellikle yaratma sıfatına vurgu yapılmıştır. Çünkü hem insandaki okuma yeteneği ve imkânını hem de onun okuduğu, incelediği, anlamaya ve kavramaya çalıştığı objeleri, nesnelere yaratan Allah'tır. İnsan, bilgi edinme sürecinde Allah'ın verdiği imkân ve yetenekleri kullanmakta, O'nun yarattığı şartlarda ve onun yarattığı varlıklar üzerinde bilimsel inceleme ve araştırmalar yapmaktadır. Durum böyle iken, yani O'nun yarattığı yeteneklerle O'nun yarattığı varlık âlemini incelerken, bütün bu lütufları görmezlikten gelerek Allah'a şükretmemek, O'nu tanımamak, üstelik bunu bilim adına yapmak büyük bir nankörlüktür.²

Bir başka ayet-i kerimede Allah'tan haşyet duymanın (O'na derin saygı göstermenin) ancak ilimle olacağı ifade edilmektedir:

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

“Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar. Şüphesiz Allah mutlak güç sahibidir, çok bağışlayandır.”³

Ayrıca Bakara suresinin 31. ayetinde Allah Teala'nın Hz. Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğrettiği bildirilerek canlılar arasında insanın farklı üstün yerinin onun öğrenme özelliği ile olduğu ifade edilmektedir, (ilgili ayetin meali şöyledir: "Allah Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, 'Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi bana bunların isimlerini bildirin' dedi.") İnsanın diğer varlıklardan üstünlüğü ilimle olduğu gibi insanlar arasında üstünlük ölçüsü de ilimdir:

* Dr. Mehmet Canbulat, Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı.

¹ Alak, 96/1-5.

² Komisyon, Kur'an Yolu, V/596-597, D.İ.B. Yay., Ankara, 2003.

³ Fatır, 35/28.

İSLAM'IN İLME VERDİĞİ ÖNEM*

İslâm bir ilim ve irfan dinidir. Öğrenmeye, öğretmeye, incelemeye ve araştırmaya büyük önem vermiştir. Bilindiği gibi dinimizde ilk emir "Oku" şeklinde gelmiştir. Böylece daha başlangıçta Hz. Peygamber'e gelen ilk vahiy ile okumak emredilmiş ve insanın bilmediğini öğrenirken istifade ettiği kaleminden ve öğretmekten bahsedilmiştir.¹

Cehaletin yaygın olduğu ve okuma yazmaya hiç ilgi gösterilmediği, eğitim ve öğretimin aileden çocuklara taklitle intikalinin çerçevesi dışına çıkamadığı bir toplumda, yeni dinin bu ilk emirleri ile, bu konuda inkılâp diyebileceğimiz bir değişimin olduğuna işaret edilmiştir. Bu bakımdan tarihin izahı zor hadiselerinden biri olarak kabul edilen, İslâm'ın başlangıçta gösterdiği çok hızlı gelişmesini, büyük çapta Hz. Peygamber (s.a.s.)'in, ilme, insan terbiyesine, eğitim ve öğretime verdiği önemde aramak gerekir.²

İlim, âlim, öğrenme, öğrenci; Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerde yüceltilmiştir. Âl-i İmran sûresi 18. ayette, Allah ve meleklerden sonra âlimler zikredilerek şöyle buyurulmuştur:

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

"Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik ettiler. O'ndan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir."

Konu ile ilgili diğer bazı ayetler de şöyledir:

يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

"Allah içinizden inananların ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltsin..."³

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

"...De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?"⁴

إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ غَفُورٌ

"...Allah'a karşı ancak; kulları içinden âlim olanlar derin saygı duyarlar..."⁵

Mısırlı tefsir alimi Tantâvî Cevherî, Kur'an-ı Kerim'de ilme teşvik eden ve ilimden bahseden ayetlerin sayısının 750 kadar olduğunu söyler.

Hadislerde de; ilim öğrenmek, ibadetten üstün sayılmış⁶, ibadete gösterilen önemin, öğretimde de gösterilmesi istenmiş, alimlerin kalemlerinden akan mürekkebin, şehitlerin kanlarına eşit olduğu⁷, ilim tahsil ederken ölen bir kimse ile Peygamberler arasında Allah

* Şükrü Özbuğday, Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı.

¹ Alak, 96/1-5.

² Mehmet Tütüncü; Kur'an ve Hadislerde Eğitim Esasları (Makale), Diyanet İlmî Dergi, Cilt: 20, Sayı: 4, Sh: 41.

³ Mücâdele, 58/11.

⁴ Zümer, 39/9.

⁵ Fâtır, 35/28.

⁶ Bk. Buhârî, İlim, 10.

⁷ Bk. ibn-i Abdilber, Cami'u Beyani'l-ilim, s.33.

İSLÂM'IN İSRAFA BAKIŞI*

İsrafın tanımı ve israf yasağı

İsraf; herhangi bir konuda aşırı gitmek, doğru ve gerçek olandan sapma, meşru sınırların ötesine geçme; imkanları ve sahip olunan değerleri, gerekli görülen yerler dışında veya gereğinden fazla harcama anlamına gelmektedir.¹

İslam'da israf, ayet ve hadislerle yasaklanmıştır. Nitekim şu ayetler bu yasağı açıkça dile getirmektedirler:

وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

"...Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez."²

وَأْتِذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْهُ تَبْذِيرًا ﴿26﴾ إِنَّ الْمُبْذِرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿27﴾

"Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere saçıp savurma. Zira böyle saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdır. Şeytan ise, Rabbine karşı çok nankördür."³

Kur'an-ı Ke-rim'de "meşruiyet sınırını aşanlar" için sık sık "müsrif" ve "müsrifîn, müsrifûn" kelimeleri kullanılmaktadır.⁴

Hz. Peygamber (s.a.s.) de;

كُلُوا وَاشْرَبُوا وَابْسُوا وَتَصَدَّقُوا، فِي غَيْرِ إِسْرَافٍ وَلَا مَخِيلَةٍ.

"Kibirsiz ve israf etmeden yiyiniz, içiniz, giyiniz ve sadaka veriniz."⁵ sözü ile israfın yasaklığını ifade buyurmuştur. Dikkat çekici bulduğumuz şu olay, İslâm'ın israf konusunda ne denli titiz olduğu hususunda bize yeterli fikir vermektedir:

Bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.) Sa'd'e uğradı. Sa'd bu esnada abdest alıyordu. Resulullah (s.a.s.), (onun suyu aşırı kullandığını görünce) "bu israf nedir?" diye sordu. Sa'd, "abdestte de israf olur mu?" dediğinde, Hz. Peygamber (s.a.s) de, "Evet, hatta akmakta olan bir nehirde abdest alsan bile" şeklinde cevap verdi.⁶

İsraf alanları

-Yeme-içme ve giyim-kuşamda israf

Kur'an-ı Kerim'de, "Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz; çünkü Allah israf edenleri sevmez."⁷ buyrulmaktadır. Ayette, bir taraftan insanın yemesi içmesi emredilirken, diğer taraftan bu yeme ve içmede, israfa kaçılmaması emrediliyor. İnsan karnını tıka basa, ölçüsüzce doldurmayacak, ama güç ve takatten düşecek derecede de aç durmayacaktır. Yani her şeyde olduğu gibi yeme ve içmede de dengeli davranılacak. Hz. Peygamber (s.a.s.) de;

مَا مَلَأَ آدَمِيٌّ وَعَاءً شَرًّا مِنْ بَطْنٍ بِحَسْبِ ابْنِ آدَمَ أَكْلَاتُ يُقْمَنَ صَلْبَهُ فَإِنْ كَانَ لَا مَحَالَهَ فَنُلْتُ لِبَطْعَامِهِ وَنُلْتُ لِشَرَابِهِ وَنُلْتُ لِنَفْسِهِ.

"Ademoğlu midesinde daha kötü bir kap doldurmamıştır. Ademoğluna kendisini ayakta tutacak kadar yemesi içmesi yeterlidir. Şayet bu miktardan fazla yiyecek ise midesini

* Dr. Yaşar YİĞİT, Din işleri Yüksek Kurulu Uzmanı.

¹ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, V, 361 3.

² A'râf, 7/31.

³ İsrâ, 17/26-27.

⁴ Bk. Mü'min, 40/28, 34; Mâide, 5/32; A'râf, 7/81

⁵ Buhârî, Libas, 1; Nesâî, Zekât, 66.

⁶ İbn Mâce, Taharet, 48.

⁷ A'râf, 7/31.

KABUL OLAN DUALAR*

Dua, müminin kendini Allah'a yaklaştırmak için yaptığı bir çaba, psikolojik bir rahatlık, huzur ve mutluluk kaynağıdır. Dünya nüfusunun yoğunluğuna rağmen birçok insan, yalnızlıktan şikâyet eder. Fertler arasındaki iletişim zayıflığı, sevgi yetersizliği, komşuluk ve arkadaşlık bağlarının kaybolması sebebiyle insanlar, birbirlerine yabancılaşmıştır. "Ferdîleşme" olarak adlandırılan bu olgu, bireylerin hayata bakışlarını olumsuz etkiler. Böylece insan, kalabalıklar içinde yalnızlık çeken bir varlık konumuna düşer. Bu nedenlerle stres, gerilim, sıkıntı ve yalnızlığın sonucu "depresif" hasta sayısı her geçen gün artmaktadır. Endişe, güvensizlik, trafik sıkışıklığı, ulaşım zorluğu, iş hayatındaki rekabet, gelecek hakkındaki belirsizlik ve geçimsizlik gibi olgu ve kaygılar, kişinin ruh halini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu tür bunalım ve çıkmaza giren bir kısım insanlar, olumsuz eylem ve davranışlara, sakinleştirici ve uyuşturucu maddelere yönelmektedir. İşte bu gibi durumlarda insandaki Allah ve âhiret inancı ön plana çıkar; sabır, irade, azim, çalışma, tevekkül ve dua gibi dini değerler, insanları zorluklara karşı motive eder, psikolojik rahatlama sağlar, yalnızlık hissini ortadan kaldırır, manevi güç verir. Dua müminler için; manevi bir sığınaktır, yardım, moral ve güç tazeleme kapısıdır. Bu itibarla dua, müslümanın hayatının ayrılmaz bir parçasıdır, gecesinde ve gündüzünde, evinde ve iş yerinde gönlü ve dili hep duadadır müslümanın. Duası kabul olan kullar arasına girebilirse insan, dünya ve âhiret mutluluğuna ermiş demektir. Sahabeden Hz. Enes'in bildirdiğine göre dua eden müminin en az üç kazanımı olur: İsteddiği hemen verilir veya günahı bağışlanır veya sevabı âhirete bırakılır."¹ Peygamberimiz (a.s.) da şöyle buyurmuştur:

مَا مِنْ دَاعٍ يَدْعُو إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ دَعْوَتَهُ أَوْ صَرَفَ عَنْهُ مِثْلَهَا سُوءًا أَوْ حَطَّ مِنْ ذُنُوبِهِ بِقَدْرِهَا مَا لَمْ يَدْعُ بِإِثْمٍ أَوْ قَطَعَ رَحِمًا

"Dua eden bir mümin; günah olan bir şeyi istemedikçe veya akrabalık ilişkisini kesmek için dua etmedikçe Allah ya onun duasını kabul eder veya ondan duası nispetinde bir kötülüğü uzaklaştırır veya onun duası kadar günahlarını siler."²

Mümin, usul ve âdâbına uygun olarak dua ettiği zaman duası kabul olur ve bunun faydasını ve etkisini dünya ve âhirette görür. Yüce Allah, âyetlerde dua edenin duasını kabul edeceğini bildirmektedir:

وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ

"Kullarım, sana benden sorarlarsa (*onlara söyle*): Ben (*onlara*) yakınım. duâ eden, bana duâ ettiği zaman onun duâsına karşılık veririm. O halde onlar da bana karşılık versinler (benim çağırma uysunlar), bana inansınlar ki, doğru yolu bulmuş olalar."³

أَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ

"Yahut dua ettiği zaman darda kalmışa kim yetişiyor da kötülüğü (*onun üzerinden*) kaldırıyor ve sizi (*eskilerin yerine*) yeryüzünün sâhipleri yapıyor? Allah ile beraber başka bir tanrı mı var? Ne de az düşünüyorsunuz?"⁴

Birinci âyette dua edenin duasının kabul edileceği, ikinci âyette ise darda ve sıkıntıda kalanının sıkıntısının giderileceği bildirilerek Allah'ın dualara icabet eden olduğuna işaret edilmektedir. "Şüphesiz Rabbim duaları işitendir"⁵

* Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi.

¹ Abdürrazzâk, Dua, No: 19649.

² Abdürrazzâk, Dua, 18650.

³ Bakara, 2/186.

⁴ Neml, 27/62.

⁵ İbrâhim, 14/39; bk. Âl-i İmrân, 3/38.

KAZA VE KADERE İMAN*

Kaza ve kaderin anlamı ve tanımı

Sözlükte ölçü, miktar, bir şeyi belirli bir ölçüyle yapmak ve belirlemek anlamlarına gelen kader; Allah'ın, ezelden ebede olacak şeylerin zamanını, yerini, özelliklerini, niteliklerini ve nasıl olacaklarını ezeli ilmiyle önceden bilip takdir etmesi demektir. Buna göre kader, Allah'ın ilim sıfatıyla ilgilidir.

Sözlükte hüküm, emir, işi bitirme ve yaratma gibi anlamlara gelen kaza ise; Cenab-ı Hakk'ın ezeli ilmiyle takdir buyurduğu şeylerin sırası geldiğinde, onları, o takdire uygun bir biçimde meydana getirmesini irade edip yaratması demektir. Bu tariften da anlaşılacağı üzere kaza, Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvîn sıfatlarıyla ilgili bulunmaktadır.

Kader, İslâm dininde iman edilmesi farz olan esaslardan biridir. Kadere iman, Allah'a iman etmenin bir gereğidir. Bu bakımdan, Allah'a ve sıfatlarına inanan bir insan, kadere de inanmış olur. Kısacası kader, her yönüyle tevhîd inancına dayanmaktadır. Dolayısıyla kaza ve kadere inanmak, iman ve küfür, sevap ve günah, iyi ve kötü, acı ve tatlı, canlı ve cansız, faydalı ve faydasız, kısacası hayır ve şer... hepsinin, Allah'ın bilmesi, dilemesi ve yaratmasıyla olduğuna ve ondan başka yaratıcı bulunmadığına inanmak demektir.

Vahiy meleği Cibril (a.s.), insan suretinde gelip Peygamberimiz (s.a.s.) e, "Bana imanın ne olduğunu bildir" dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.) de; "iman; Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhiret gününe iman etmendir, yine kadere, hayırına ve şerrine iman etmendir" diye cevap verdi.

Bu hadisi şerifte Peygamberimizin bize imanın altı esasını bildirmiştir. Bu altı esastan biri "kadere iman" etmektir.

Kader, ayetlerde şöyle açıklanmaktadır:

إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ

"Biz her şeyi bir ölçüye göre yarattık."¹

وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنزِلُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ

"Kâinatta mevcut her şeyin hazineleri ancak bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir miktar ile indiririz."²

الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا

"Her şeyi yaratıp ona bir nizam veren ve mahlukatın mukadderatını tayin eden Allah, yüceler yücesidir."³

Kaza ve kader, Allah'ın ilim, irade, kudret ve tekvîn sıfatlarıyla irtibatlı oldukları için, söz konusu dört sıfatın anlamlarını bilmek gerekir.

İlim: Gerçeğe uygun olan kesin bilgi, inanç; akıl ve duyuların alanına giren her şeyin tanınmasını sağlayan bir sıfattır. Allah'ın subûti sıfatlarından birisi olan ilim, Yüce Allah'ın olmuşu, olanı, olacağı, gizliyi, açığı, kısaca her şeyi, bütün nitelik ve özellikleri ile bilmesi demektir.

* Mehmet Zeki KARAKAYA, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi.

¹ Kamer, 54/49.

² Hicr, 15/21.

³ Furkân, 25/2.

KUR'ÂN AHLAKI*

Allah'ın yeryüzünde en değerli, en şerefli ve en üstün yaratığı insandır.¹ Allah, insanı en güzel biçimde yaratmış,² ona ruhundan üflemiş,³ onu akıl, irade, duygu ve birçok yeteneklerle donatmış,⁴ yerde ve göklerde bulunan bütün varlıkları onun hizmetine sunmuş,⁵ ona görünen ve görünmeyen sayısız nimetler vermiştir.⁶ Buna mukabil Allah, insanı boş yere yaratmamış ve onu başı boş da bırakmamıştır:

أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ

"Sizi boşuna yarattığımızı ve bize tekrar döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"⁷

أَيَحْسَبُ الْإِنْسَانُ أَنْ يُتْرَكَ سُدًى

"İnsan kendisinin başıboş bırakılacağını mı zannediyor?"⁸ anlamındaki âyetler bu gerçeği ifade etmektedir.

Allah insanı iman, ibadet ve ahlak ile dinî emir ve yasaklara uymakla yükümlü ve sorumlu tutmuştur. İnsanın bir yaratılış gayesi vardır. Bu gaye, "Allah'a ibadet etmektir."

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

"Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım"⁹ âyeti bunun ifadesidir.

İnsanın yeme ve içme gibi inanmaya, ibadet etmeye ve ahlakî ilkelere de ihtiyacı vardır. "Allah'a ibadet" kavramı, iman dâhil İslâmî bütün görevleri içine alır. Âyet ve hadislerde geçen ve hükmü farz, vacip, sünnet ve müstehap olan emirlere uymak da hükmü haram veya mekruh olan yasaklardan sakınmak da ibadettir. İbadetlerin temel amacı ise Allah rızasını ve ahlâkî güzelliği kazanmaktır.

AHLAK

"Ahlak" "hulk" kelimesinin çoğuludur. "Hulk", din, tabîat, huy, karakter, seciye, hal ve hareket anlamlarına gelir.

"Ahlak", "halk", "mahluk" ve "hâlik" aynı kökten türeyen kelimelerdir. İnsanın fiziki yapısı için "halk", manevi yapısı için "hulk" kelimesi kullanılmıştır.

"Ahlak", Hz. Muhammed (a.s.)'a peygamberlik verilmesi ve Kur'ân'ın indirilmesiyle kullanılmaya başlayan İslâmî bir kavramdır. Câhiliyye döneminde Arap toplumunda bu kelime kullanılmamıştır.

"Ahlak"; insandaki iyi ve kötü huyları, fazîlet ve rezîletleri ifade eder. Dolayısıyla ahlak "iyi ve kötü olmak üzere iki kısma ayrılır:

1. İyi ahlak; Kur'ân'a, Sünnete ve akl-ı selîme uygun olan söz, fiil ve davranışlardır. Abdullah ibn Mubârek iyi ahlakı şöyle tanımlamıştır:

هُوَ بَسْطُ الْوَجْهِ وَبَدَلُ الْمَعْرُوفِ وَكَفُّ الْأَدَى

"Güler yüzlü olmak, insanlara çok iyilikte bulunmak, onlara eza ve sıkıntı veren şeyleri yok etmektir."¹⁰

* Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi.

¹ İsrâ, 17/70.

² Tîn, 95/4.

³ Hicr, 15/29.

⁴ Mülk, 67/ 23; Şems, 91/9,

⁵ bk. İbrahim, 14/32-33; Nahl, 16/12, 14; Hac, 22/65; Câsiye, 45/12-13.

⁶ Lokman, 31/20.

⁷ Müminûn, 23/115.

⁸ Kıyâme, 75/36.

⁹ Zâriyât, 51/56.

¹⁰ Tirmizî, Birr, 62, IV, 363.

KUR'ÂN'A İMAN ETMEK, ONU TANIYIP, HÜKÜMLERİNE UYMAK*

Yüce Allah, insanlara örnek ve rehber olsun diye ilk insandan itibaren peygamberler göndermiş, gerçeği ve doğruyu göstermesi için de kitaplar indirmiştir.¹ Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.s), son kitap da Kur'ân'dır. Kur'ân, bütün insanlar için bir rehberdir,² toplumları en doğru yola iletir.³ Kur'ân'ın bu rehberlik görevini yerine getirebilmesi için ona iman etmek, onu tanımak ve hükümlerine uymak gerekir.

Kur'an'a iman

Kur'ân'a îman etmek, îman esaslarından biri olan "kitaplara imana" dâhildir:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ

"Ey îman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba îman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve âhiret gününü inkâr ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur."⁴

"Allah'a, Peygamberine ve indirdiğimiz Nura (*Kur'ân'a*) iman edin."⁵ anlamındaki ayetlerde yüce Allah, Kur'ân'a iman etmemizi emretmektedir. Mümin olabilmek için Kur'ân'ın bütün ayetlerine îman etmemiz gerekir. Yüce Allah iman esaslarının bir kısmını kabul edip bir kısmını kabul etmeyenleri "hakikî kâfirler" olarak nitelemektedir.⁶ Kur'ân'ın bir ayetini bile inkâr eden mümin olamaz.

"Sakın Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan olma, yoksa ziyana uğrayanlardan olursun."⁷

فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَبَ آيَاتِ اللَّهِ وَصَدَفَ عَنْهَا

"Allah'ın ayetlerini yalanlayan ve insanları ondan çeviren kimseden daha zalim kimdir."⁸

Kur'ân'a îman; Kur'ân'ın Allah sözü olduğuna, her tavsiye ve hükmünün, emir ve yasağının insanları en doğru yola iletmesine, helal ve haramlarının insanların yararına olduğuna, verdiği bütün bilgi ve haberlerin doğruluğuna, hükümlerinin uygulanabilirliğine ve şu özelliklere sahip bir kitap olduğuna iman etmek gerekir.

Kur'ân'ın özellikleri

1. Kur'ân, Allah tarafından indirilmiş bir kitaptır.

أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ

* Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi.

¹ Hadîd, 25.

² Bakara, 2/185.

³ İsrâ, 17/9.

⁴ Nisa, 4/136.

⁵ Teğabün, 64/8.

⁶ Nisa, 4/150-151 bk. Bakara, 2/85.

⁷ Yunus, 10/95.

⁸ En'âm, 6/157.

KURBAN İBADETİ*

a) *Sözlükte*, “yaklaşmak” ve “Allah'a yakınlık sağlamaya vesile olan şey” anlamına gelen "kurban" kelimesi; maddî ve manevî her türlü yakın olmayı ifade eder. "Secde et ve Rabbine yaklaş"¹ ayetinde geçen "yaklaş" anlamındaki "ikterib" kelimesi “kurban” kökünden gelir.

b) *Genel anlamda kurban kelimesi*; kendisiyle Allah'a yaklaşılacak iman, namaz, zekât, sadaka, oruç gibi her türlü ibadet aynı kökten gelen, "kurbet" kelimesi ile ifade edilir. Mesela Tevbe suresinin 99. ayetinde Allah'a ve ahiret gününe iman, Allah yolunda infak ve Allah'a dua hakkında, "Bilesiniz ki bu, (Allah katında) onlar için bir kurbettir, yakınlıktır" denilmiştir. Yüce Allah, kendisini kullarına tanıtırken, "Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım"² anlamındaki ayette geçen "karîb" kelimesi de aynı kökten gelir.³ Şu hadiste Cuma namazına gitmek, aynı kökten gelen "karrabe" fiili ile ifade edilmiştir:

مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ غَسَلَ الْجَنَابَةَ ثُمَّ رَاحَ فَكَانَتْ مَرَّةً قَرَّبَ بَدَنَهُ وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَانَتْ مَرَّةً قَرَّبَ بَقَرَةً وَمَنْ رَاحَ فِي الثَّلَاثَةِ فَكَانَتْ مَرَّةً قَرَّبَ كَبِشًا
أَفْرَنْ وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَانَتْ مَرَّةً قَرَّبَ دَجَاجَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَانَتْ مَرَّةً قَرَّبَ بَيْضَةً فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ حَضَرَتِ الْمَلَائِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ

"Kim cuma günü boy abdesti aldıktan sonra erken saatte cuma namazına giderse bir deve; daha sonra giderse bir sığır, biraz daha sonra giderse boynuzlu bir koç kurban etmiş gibi; biraz daha sonra giderse bir tavuk, en sonda giderse bir yumurta tasadduk etmiş gibi Allah'a yaklaşır, sevap kazanır. İmam hutbeye çıktığı zaman artık melekler okunan hutbeyi dinlerler."⁴

c) *Özel anlamda kurban*; Allah'a ibadet etmek amacıyla belirli şartları taşıyan bir hayvanı usulüne uygun olarak kesmektir. Bu niyetle kesilen hayvana da “kurban” denir.

I. KURBAN İBADETİNİN TARİHİ

Kurban ibadeti, insanlık tarihi kadar eskidir. Bu husus, Kur'ân'da; Âdem (a.s.)'in oğulları Habil ile Kâbil'in kurbanları ile İbrahim Peygamberin oğlunu kurban etmekle imtihan edildiği, bu imtihanı kazanması üzerine kendisine kurban etmesi için bir koç verildiği haberi ile dile getirilmektedir.

a) Habil ile Kabil'in Kurbanları

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ أَنْ يَقُولُوا ذُرِّيَّتِي طَاهِرَةٌ بَلْ أَكْثَرُهُمْ أَصْحَابُ آلِهَةٍ يُضَلُّونَ
وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ أَنْ يَقُولُوا ذُرِّيَّتِي طَاهِرَةٌ بَلْ أَكْثَرُهُمْ أَصْحَابُ آلِهَةٍ يُضَلُّونَ

"Ey Peygamberim! Onlara, Âdem'in iki oğlunun haberini gerçek olarak oku. Hani ikisi de birer kurban sunmuşlardı da, birinden kabul edilmiş, ötekinden kabul edilmemişti."⁵

Kur'ân'da Habil ile Kabil'in kurbanlarının mahiyeti bildirilmemekte ancak birinin kurbanın kabul edildiği diğerin edilmediği açıkça ifade edilmektedir.

b) Hz. İbrahim'in Kurbanı

İbrahim Peygamber, yüce Allah'tan kendisine sâlih bir çocuk vermesi için dua eder. Bu dua üzerine Allah ona sâlih, uysal, halim selim bir çocuk verir. Çocuk büyür, nihayet çalışabilecek

* Doç. Dr. İsmail KARAGÖZ, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

¹ Alak, 96/19.

² Bakara, 2/186.

³ Benzerleri için bk. Nisa, 4/172; Vâkıa, 56/11; Mutaffifin, 83/28.

⁴ Buhârî, Cuma, 4.

⁵ Mâide, 5/27.

İLÂHÎ İMTİHAN, MUSİBETLER VE SABİR*

Zaman zaman insanlar deprem, sel felaketi gibi tabii afetlere; ölüm, hastalık, yaralanma, zulüm, şiddet gibi kişisel afetlere; terör, fitne, fesat gibi sosyal âfetlere maruz kalıyorlar.

Bu afetler, canlara ve mallara az veya çok zarar vermekte, insanlar bundan etkilenmekte, acı çekmektedirler.

Bütün bu musîbetler niçin meydana gelmektedir? Tabîî âfetlerin meydana gelmesinde insanların davranışlarının etkisi var mıdır? Yoksa bunlar sadece birer imtihan ve takdiri ilâhi midir? İnsanlar âfet ve musibetler karşısında ne yapmalıdırlar? İşte sohbetimizde bu konuyu anlatmaya çalışacağız.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿156﴾ أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"Mutlaka sizi biraz korku ve açlıkla ve mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksilterek imtihan ederiz. (Ey Peygamberim!) Sabredenleri müjdele. Onlar başlarına bir musîbet gelince, 'Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz' derler. İşte Rableri tarafından bol mağfiret ve rahmete nail olacak kimseler bunlardır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da bunlardır"

Bakara suresinin 155-157. âyetlerini tahlil etmeye çalışacağız.

Yüce Yaraticımız Allah (c.c), âyette insanları mutlaka deneyeceğini bildirmektedir. Allah'ın sözü hak, doğrudur. İnsanlar dünyada farklı şekillerde denenmektedirler.

Allah, imtihan karşısında insanların sabırlı olmalarını istemekte ve sabırlı olanlara af ve rahmetini müjdelemekte ve böyle davrananların hidayete ermiş/doğru yolu bulmuş kimseler olduğunu bildirmektedir.

"Elbette / mutlaka sizi imtihan ederiz" ifadesinde kesin beyan vardır. Şüpheleri gidermek, her insanın ayette sayılan hususlardan biri veya bir kaçını ile deneneceğini kesin olarak bildirmek için âyette tekit edatları kullanılmıştır.

Ayetlerde dört husus dile getirilmektedir:

1. İNSANLAR DÜNYADA İMTİHANA TABİ TUTULURLAR

Ayette insanların 5 konuda imtihana tabi tutulacağını bildirilmektedir.

a) Korku İle İman

"Korku"; üzülmeye ve sevinmeye gibi insanda doğuştan var olan bir duygudur.

"Korku duygusu"; insanın aldığı eğitim, öğretim, yetiştiği toplum, gelenek ve görenekler ve sahip olduğu inançlara göre farklılık arz eder.

"Korku", terbiye ve telkinlerle değişebildiği gibi azalıp çoğalabilir de.

"Korku", insanda iradeye bağlı ve irade dışı olabilir.

İnsanlarda yalnızlık, yükseklik, işsiz kalma, yakınlarını ve dostlarını kaybetme, yoksulluk ve benzeri korkular vardır.

Âyette geçen ve havf kelimesi ile ifade edilen korku Allah korkusudur.¹

"Korku", Allah'ın kullarını bir imtihanı olduğu gibi, aynı zamanda psikolojik bir

* Doç. Dr. İsmail Karagöz, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi.

¹ Yazır, I, 548.

İSLAM'DA TİCARİ VE AHLÂKÎ PRENSİPLER*

A. İSLAM'DA TİCARETE VERİLEN ÖNEM

İslâm'da ticaret; helâl kazanç yollarından biridir. Nitekim Yüce Allah Kur'an-ı Kerim'de, insanlara alışverişi helâl kıldığını bildirir.¹ Cuma namazını kıldıktan sonra rızıklarını kazanmak üzere yeryüzüne dağılıp, "Allah'ın lütfundan (rızkından) talep etmelerini ister² iç ve dış ticareti teşvik eder.³ Haccın hikmetleri arasında "dünyevî ve uhrevî menfaatlerini görmeyi ve elde etmeyi"⁴ de sayar. Hacda ticaretin ibadet samimiyetiyle bağdaşmayacağını düşünerek, ticaret yapmaktan kaçınanlara, "(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur."⁵ diye cevap verir. Diğer yandan ticaret erbabına ticarî işlerini yürütürlerken, Allah'ı zikretmek, namaz kılmak ve zekât vermek gibi, dinî ve toplumsal görevlerini aksatmamaları gerektiği mesajını verir.⁶ Ayrıca, "Birbirlerinin mallarını haksız yollarla alıp yememelerini, bunun helâl olmayacağını; ancak karşılıklı rıza ile yapacakları ticaretin meşru ve helâl olacağını"⁷ ifade ederek, yapılması istenen ticaretin meşru ve helâl ölçülere uygun olması gerektiğine dikkatleri çeker.

Ticaretin tarihi, insanlığın tarihi ile yaşıttır denilebilir. Nitekim ilk insan ve ilk peygamber Âdem (a.s.)'ın, o günün şartlarına göre çiftçilik, dokumacılık, fırıncılık ve aşçılık yaptığı nakledilmektedir. Yine İdris (a.s.) terzilik, İbrahim (a.s.) kumaş ticareti, Nuh (a.s.) ile Zekeriyya (a.s.) marangozluk, İsa (a.s.) kunduracılık, Eyyüb (a.s.) çiftçilik mesleğinin öncüleri olmuşlardır. Ayrıca Davut (a.s.) zırh yapmış ve yaptığı zırhı satarak hem geçimini sağlamış, hem de sadaka vermiştir.⁸ Süleyman (a.s.) ise Yüce Allah'ın yardımıyla rüzgar enerjisinden ve cinlerin iş gücünden yararlanmış, göz kamaştıran sarayların inşası onun iktidarının simgesi olmuştur.⁹

Allah Resulü Hz. Muhammed (s.a.s.) de daha peygamberlik gelmezden önce Mekke'de ticaret yapmış, zaman zaman ülke dışına ticarî amaçlı seferlere çıkmış ve hayatının her alanında olduğu gibi, ticarî alanda da doğru sözlü ve dürüst kişiliği nedeniyle, "el-Emîn" yani "en güvenilir kişi" diye anılmıştır. Peygamber olduktan sonra da ticarî hayata ölçüler getirmiş ve "Doğru sözlü ve güvenilir tüccar, (ahirette) peygamberler, sıddîkler ve şehitlerle beraberdir."¹⁰ buyurarak, müminlerden dürüst ticaret yapmalarını istemiş; kendisine hangi kazancın daha üstün olduğunu soranlara ise; "Kişinin elinin emeği ve dürüst yapılan alışverişidir."¹¹ şeklinde cevap vermiştir. Mekke'den Medine'ye hicret ettiklerinde de yaptıkları en önemli icraatlarından biri, daha sonra "Medine Pazarı" adını alacak olan bir pazar kurmak olmuştur. Pazar yeri olarak da kabristan bölgesini seçmiş; böylece sabahleyin işinin başına geçen esnafın (tüccarın), ölümü hatırlayarak dünya lezzetlerine sorumsuzca ve sınırsızca

* Dr. Muhlis Akar, Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı.

¹ Bakara, 2/275.

² Cuma, 62/10-11.

³ Müzzemmil, 73/20; Fatır, 35/12; Rûm, 30/46.

⁴ Hacc, 22/28.

⁵ Bakara, 2/198.

⁶ Nûr, 24/37.

⁷ Nisa, 4/29.

⁸ Yavuz, Yunus, Vehbi; Çalışma Hayatı ve İslâm, Tuğra yay. İst.1992, sh. 26; Akar, Muhlis; Sosyal Siyaset Açısından Tüketime Farklı Bir Yaklaşım (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000, sh. 1 79-180.

⁹ Neml, 27/40.

¹⁰ Tirmizi, Büyü, 4; Dârimî, Buyu, 8.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, Çağrı Yay. 2. Bsk., III, 466; IV, 141.

İLÂHÎ İMTİHAN, MUSİBETLER VE SABIR*

Zaman zaman insanlar deprem, sel felaketi gibi tabii afetlere; ölüm, hastalık, yaralanma, zulüm, şiddet gibi kişisel afetlere; terör, fitne, fesat gibi sosyal âfetlere maruz kalıyorlar.

Bu afetler, canlara ve mallara az veya çok zarar vermekte, insanlar bundan etkilenmekte, acı çekmektedirler.

Bütün bu musibetler niçin meydana gelmektedir? Tabii âfetlerin meydana gelmesinde insanların davranışlarının etkisi var mıdır? Yoksa bunlar sadece birer imtihan ve takdiri ilâhi midir? İnsanlar âfet ve musibetler karşısında ne yapmalıdırlar? İşte sohbetimizde bu konuyu anlatmaya çalışacağız.

Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿١٥٦﴾ أُولَٰئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِّن رَّبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ

"Mutlaka sizi biraz korku ve açlıkla ve mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz eksilterek imtihan ederiz. (Ey Peygamberim!) Sabredenleri müjdele. Onlar başlarına bir musibet gelince, 'Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz' derler. İşte Rableri tarafından bol mağfiret ve rahmete nail olacak kimseler bunlardır. Doğru yola ulaştırılmış olanlar da bunlardır"

Bakara suresinin 155-157. âyetlerini tahlil etmeye çalışacağız.

Yüce Yaraticımız Allah (c.c), âyette insanları mutlaka deneyeceğini bildirmektedir. Allah'ın sözü haklı, doğrudur. İnsanlar dünyada farklı şekillerde denenmektedirler.

Allah, imtihan karşısında insanların sabırlı olmalarını istemekte ve sabırlı olanlara af ve rahmetini müjdelemekte ve böyle davrananların hidayete ermiş/doğru yolu bulmuş kimseler olduğunu bildirmektedir.

"Elbette / mutlaka sizi imtihan ederiz" ifadesinde kesin beyan vardır. Şüpheleri gidermek, her insanın ayette sayılan hususlardan biri veya bir kaçını ile deneneceğini kesin olarak bildirmek için âyette tekit edatları kullanılmıştır.

Ayetlerde dört husus dile getirilmektedir:

1. İNSANLAR DÜNYADA İMTİHANA TABİ TUTULURLAR

Ayette insanların 5 konuda imtihana tabi tutulacağını bildirilmektedir.

a) Korku İle İman

"Korku"; üzülmeye ve sevinmeye gibi insanda doğuştan var olan bir duygudur.

"Korku duygusu"; insanın aldığı eğitim, öğretim, yetiştiği toplum, gelenek ve görenekler ve sahip olduğu inançlara göre farklılık arz eder.

"Korku", terbiye ve telkinlerle değişebildiği gibi azalır çoğalabilir de.

"Korku", insanda iradeye bağlı ve irade dışı olabilir.

İnsanlarda yalnızlık, yükseklik, işsiz kalma, yakınlarını ve dostlarını kaybetme, yoksulluk ve benzeri korkular vardır.

Âyette geçen ve havf kelimesi ile ifade edilen korku Allah korkusudur.¹

"Korku", Allah'ın kullarını bir imtihanı olduğu gibi, aynı zamanda psikolojik bir

* Doç. Dr. İsmail Karagöz, Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi.

¹ Yazır, I, 548.

cezalandırma yöntemidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

وَصَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعَمِ اللَّهِ فَأَذَاقَهَا اللَّهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

"Allah şöyle bir memleketi misal verdi: Orası güven ve huzur içinde idi. Oraya her taraftan bolca rızık gelirdi. Fakat Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden yaptıklarına karşılık Allah onlara şiddetli açlık ve korku ızdırabını tattırdı."²

Ayette sözü edilen şehir Mekke'dir. Mekke, Harem-i Şerif hürmetine âfetlerden emîn, halkı rahat, huzurlu ve müreffeh idi. Nimetlere nankörlük edip, Allah'ın son elçisi Hz. Muhammed (s.a.s.)'i yalanladılar, Ona ve Müslümanlara zulmettiler. Allah da onlara açlık ve korku verdi.

Ayette geçen açlık, Mekkelilerin yedi yıl kıtlıkla müptela olmaları; korku ise Allah'ın onlara Müslümanları musallat kılmasıdır, şeklinde yorumlanmıştır.³

b) Açlıkla İmtihan

Açlık, nimet azlığının, kıtlığın ve yokluğun ifadesidir. Bütün canlılara rızıklarını veren Allah'tır. Yeryüzünde ve gökyüzünde bulunan her şeyi Allah, insanlar için var etmiştir.

İnsanlar, Allah'ın bu sayısız nimetlerinin bir kısmından emek sarf etmeden yararlanırlar, bir kısmını elde etmek için çalışmak zorundadırlar.

Sözelimi temiz hava, su ve güneş enerjisi gibi nimetlerden insan emek sarf etmeden yararlanırken; meyve, sebze, ekmek ve benzeri ürünlerden yararlanabilmesi için emek sarf etmesi gerekmektedir.

İnsanın emek sarf ederek elde ettiği nimetlerin asıllarını ve yetişmelerini sağlayan da yine Allah'tır.

Buğdayı eken insandır ama, toprağa buğdayı yetiştirme kabiliyeti veren, yer altı ve yer üstü suları, güneş enerjisi ve sıcaklığı yaratan Allah'tır. Bunlar olmadan sadece insanların çalışması işe yaramaz.

Kıtlığın olmasında, ürünlerin az yetişmesinde insanın çalışmamasının etkisi varsa da, Allah yağmur yağdırmadığı, ürünlere şiddetli soğuk ve dolu zarar verdiği zaman insanın yapacağı bir şey yoktur.

Bazı yıllar ürün az, bazı yıllar çok olur. Bunda Allah'ın kullarını imtihanı vardır.

Zenginlik ve fakirliğin de aynı şekilde insanın çalışıp çalışmamasının yanında, Allah'ın nimet ve servet verip vermemesi ile de ilgisi vardır.

Bütün tedbirlere rağmen fakirlik, yoksulluk, kıtlık, pahalılık ve benzeri olumsuzlukların yaşanmasının, ilâhî imtihan olduğu da bir vakiadır.

c) Mal ve Ürünlerden Noksanlaştırma İle İmtihan

İnsanların emek ve gayretleri mal ve mülkün elde edilmesinde önemli olmakla birlikte, gerçekte mülkü insana veren Allah'tır.

İnsanın sahip olduğu nimetlerin, mal ve mülkün, ihmal, israf ve benzeri sebeplerle noksanlaşması ve yok olması söz konusu olduğu gibi, bunun ilâhî imtihan sebebi ile de gerçekleşmesi söz konusudur.

² Nahl, 112.

³ Mehmet Vehbi, Hülâsatu'l-Beyân, VII, 2908. Üçdal Neşriyat, 4. Baskı.

Mesela hayvanlara yıldırım çarpması, ürünlere dolu ve kasırganın zarar vermesi, yağmurların yağmaması, kuraklık, şiddetli yağmur sonucu sel felaketinin taşınır ve taşınmaz mallara zarar vermesi, deprem gibi âfetlerle insanın, mal ve mülkü zarar görüp noksanlaşabilir. Ayet bu gerçeğe işaret etmektedir.

“İnsanın malı ve evladı onun için bir imtihandır.”⁴

Yüce Allah, hakiki sebebi unutarak, nimet karşısında sevinen ve şımaran, imtihan karşısında üzülen ve yakınan insanları kınamaktadır:

فَأَمَّا الْإِنْسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ﴿١٥﴾ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ﴿١٦﴾

"İnsan, Rabbi onu deneyip de kendisinde ikramda bulunduğunda, ona bol bol nimetler verdiğinde, 'Rab-bim bana ikram etti' der. Ama onu deneyip rızkını daraltınca, 'Rabbim beni aşağıladı' der"⁵

d) Yakınların Ölümü İle İmtihan

Her canlı mutlaka ölümü tadacaktır. Bu, ilâhî bir yasadır. İnsanlar, Allah'ın takdir ettiği yaşama süresi dolunca ölmektedirler.

Bazen ölümler, çocuk ve genç yaşlarda da olabilmektedir, insan, sevdiklerini, eşini, kardeşlerini, çocuklarını bir hastalık veya âfet ve kaza sonucu kaybedebilmektedir. Bütün bunlar, insanlar için birer imtihandır.⁶ Aslında hayatın kendisi bir imtihan sürecidir. Allah, kulunu, onun imanını ve sabrını ölçmek için hayır ve şer, iyilik ve kötülük, nimetler, musibetler, ahde vefa ve benzeri birçok şeyle imtihan edebilir. İnsanların bütün bu sayılan hususlara karşı sabırlı olması, feryâd ü fîğan etmemesi erdemli bir davranıştır.

Âyet, imtihan karşısında insanın tavrının bu olması gerektiğini ifade etmektedir.

2) İNSANLARIN MUSİBETLERE KARŞI SABIRLI OLMALARI GEREKİR

Allah, biraz korku ve açlıkla; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz noksanlaştırmak suretiyle imtihan edeceğini bildirdikten sonra, "sabredenleri müjdele" buyurmakta ve onların kendilerine bir musîbet dokunduğunda, "biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz" dediklerini haber vermektedir.

Böylece Allah, hem insanların musîbet ile karşılaşabileceklerini, hem de musîbetler karşısında nasıl tavır takınmaları gerektiğini bildirmektedir.

İlâhî imtihanın dışında, musîbetlerin meydana gelmesinde 3 etken daha vardır: İlâhî irade, ilâhî takdir ve insanların davranışları.

a) İlâhî İrade

وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكَ وَأَبْكَى ﴿٤٣﴾ وَأَنَّهُ هُوَ أَمَاتٌ وَأَحْيَا ﴿٤٤﴾

"Kâinatı ve içindeki canlı ve cansız bütün varlıkları yaratan, yaşatan, düzene koyan, öldüren ve diriltten, insanları güldüren ve ağlatan Allah'tır."⁷

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعْزِزُ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ يَبْدَأُ الْخَيْرَ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"De ki: 'Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir.

⁴ Enfâl, 28.

⁵ Fecr, 15-16.

⁶ Mülk, 67/2.

⁷ Necm, 53/43-44.

Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetersin.’ ”⁸

Doğumlar, ölümler, tabiat olayları, âfetler ve musîbetler kısaca iyi veya kötü, hayır veya şer her şey, O'nun izni ve iradesi ile meydana gelir.

Dolayısıyla insanların canlarına ve mallarına zarar veren musibet ve âfetler de, ancak Allah'ın izni ve takdiri ile olmaktadır. Kur'an'da bu konu ile ilgili pek çok âyet vardır.

Mesela Teğâbün sûresinin 11. âyetinde,

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ

“Size isabet eden her türlü musîbet ancak Allah'ın izni ile olur” buyurulmaktadır.

"Müslümanı üzen her şey musibettir."⁹ Her türlü musîbet de ancak Allah'ın izni ile meydana gelmektedir. Allah izin vermese, hiçbir musîbet meydana gelmez. Kâinata başboşluk ve düzensizlik yoktur.

"Hiçbir şey, O'nun izni olmadan meydana gelemez."¹⁰

"Bitkiler bitemez."¹¹

"Ağaçlar meyve veremez."¹²

"Kâinatın düzeni devam edemez."¹³

"Kimse kimseye zarar veremez."¹⁴

Allah'ın izni olmadıkça, insanlar canlarını bile teslim edemezler. Yüce Allah bu gerçeği şöyle bildirmektedir:

"Allah'ın izni olmadan hiç kimse ölmez. (Olum) belirli bir sureye göre yazılmıştır."¹⁵

"Allah, eceli geldiği zaman hiç kimseyi (ölümünü) asla ertelemez."¹⁶ âyetleri bu gerçeği dile getirmektedir.

İnsanın sağlığını, canını ve malını koruması, tehlikelerden sakınması, tedbirli olması, yaptığını iyi ve sağlam yapması Allah'ın bir emridir. Bütün tedbirlere rağmen insan musîbete maruz kalabilir. Böyle bir durumda bunun bir imtihan olduğunu bilmeli ve mümin ona göre hareket etmelidir.

b) İlâhî Takdir

Diğer taraftan insanın başına gelen musîbetler, ilâhî takdirin birer sonucudur. Bu hususu Kur'an'ın birçok âyetinde görmekteyiz. Şu âyetler bu konuya yeterince ışık tutmaktadır:

فَلَنْ يُصِيبَنَا إِلَّا مَا كَتَبَ اللَّهُ لَنَا هُوَ مَوْلَانَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ

“De ki: Bizim başımıza ancak, Allah'ın bizim için yazdığı şeyler gelir. O bizim yardımcımızdır. Öyleyse mü'minler, yalnız Allah'a güvensinler.”¹⁷

⁸ Âl-i imran, 3/185.

⁹ Kurtubî, el-Vâmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân, II, 175. Kahire, 1937.

¹⁰ Nisa, 4/64; Enfâl, 8/66; İbrahim, 14/25; Fatır, 35/32.

¹¹ A'raf, 7/58.

¹² İbrahim, 14/25.

¹³ Hac, 22/65.

¹⁴ Mücadele, 58/10.

¹⁵ Âl-i İmrân, 3/145.

¹⁶ Münafikûn, 63/11.

¹⁷ Tevbe, 9/51.

وَإِنْ مِنْ قَرِيْبَةٍ إِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوْهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيَامَةِ أَوْ مُعَذِّبُوْهَا عَذَابًا شَدِيْدًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُوْرًا

“Ne kadar memleket varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helak edeceğiz, ya da şiddetli bir azapla cezalandıracağız. İşte bu, Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) yazılmış bulunuyor.”¹⁸

مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيْبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيْرٌ

"Ne yeryüzünde ne de kendi canlarınızda meydana gelen hiçbir musîbet yoktur ki, biz onu yaratmadan önce bir kitapta yazılmış olmasın. Doğrusu bu, Allah'a kolaydır."¹⁹

Bu ayetlerde; gerek yeryüzüne gerekse canlara isabet eden musîbetlerin önceden bir Kitap'ta, ilmi ilâhînin nakşedildiği Levh-ı Mahfuz'da yazılı olduğu bildirilmektedir.

Allah'ın ilmi, geçmişi de geleceği de kuşatmıştır. Doğumundan ölümüne kadar, ömür boyu insanların ne yapacaklarını da, kâinatta neler meydana geleceğini de bilir. Bu bilgisine göre, her şeyi önceden bir Kitap'ta yazmıştır. Her şeyin önceden bir Kitap'ta yazılmasının gerekçesini ise yüce Allah şöyle bildirmektedir:

لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَيْكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ

"Elinizden çıkana, kaybertiğiniz şeylere üzülmeysiniz ve Allah'ın verdiği şeyler ile sevinip şımarmayasınız diye..."²⁰

Bu ayette Allah, açıkça musîbetler karşısında insanların üzülmemelerini, feryad ü fğan etmemelerini istemektedir.

Çünkü, bütün olup bitenler Allah'ın izni ve takdiri ile olmuştur. İnsanın, "niçin bunlar oldu, niçin bunlar başıma geldi?" diye isyan etmesinin, sonucu değiştirmesi söz konusu değildir.

"Musîbetler, Allah'ın takdiri ile olmuştur" deyip, sabırlı ve metanetli olmak gerekir.

Sabırlı olmak; musîbet karşısında tedbir almamak, musibetlerden sonra gerekenleri yapmamak ve haklarını aramamak anlamına gelmez.

Biliyoruz ki, Allah "çok merhametlidir"²¹ ve "insanlara zerre kadar zulmetmez."²²

Mala ve cana zarar veren musîbetlerin meydana gelmesinde ilâhî irade, takdir ve imtihanda insanların davranışlarının etkisi de var mıdır? Kur'ân ve hadislere baktığımızda, cevabın 'evet' olduğunu görüyoruz.

c) İnsanların Kusurları

Musîbetlerin meydana gelmesinde insanların kusurlarının da bulunduğunu yüce Allah, birçok âyette bildirmektedir. Mesela:

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيْبَةٍ فِيمَا كَسَبْتُمْ أَيْدِيَكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيْرٍ

"Başınıza gelen her hangi bir musibet, kendi ellerinizin yaptığı (işler, kusurlar) yüzündendir. Allah yaptıklarınızın çoğunu affediyor (da bu yüzden size musîbet vermiyor)."²³ ayeti, bu gerçeği açıkça ifade etmektedir.

¹⁸ İsra, 17/58.

¹⁹ Hadid, 57/22.

²⁰ Hadid, 57/23

²¹ Fatıha, 1/2.

²² Nisa, 4/40.

²³ Şura, 42/30.

Peygamberimiz (s.a.s.);

"Bir kula isabet eden az veya çok felâketler ancak günahları sebebiyledir. Allah ise günahların çoğunu bağışlıyor" buyurmuş ve yukarıdaki âyeti okumuştur.²⁴

"Kim kötü bir amel işlerse, onunla cezalandırılır."²⁵ âyeti de, bu gerçeğe işaret etmektedir.

Bu âyet ve hadisler, insanların başına gelen musibetlerde insanların işledikleri hata, kusur ve kötü amellerin etkili olduğunu göstermektedir.

Allah, zulümleri sebebiyle birçok toplumu çeşitli âfetlerle cezalandırmış ve helak etmiştir.

Kur'an'da; Nuh, Hud, Salih, Lut, İbrahim, Şuayb ve Musa (a.s.)'ın peygamber gönderildiği insanların maruz kaldıkları felaketler anlatıldıktan sonra;

"Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendi kendilerine zulmediyorlardı" buyurmaktadır.²⁶

Allah'ı, âyetlerini ve peygamberlerini inkâr etmek, Allah'a ortak koşmak, münafıklık yapmak, Allah ve Peygamberin emir ve yasaklarına isyan etmek, insan haklarını ihlâl etmek gibi, ilâhî iradeye uymayan her türlü davranış zulümdür.

Musîbetler, insanların imtihan için veya maddî veya manevî kusurları sebebiyle gelebileceği gibi, müminin manevî derecesini artırmak için de gelebilir.

Yüce Allah Kur'an'da;

"İnsanların yaptığı amellere göre (Allah katında) dereceleri vardır" buyurmaktadır.²⁷

Mü'minler, bu derecelerine yaptıkları ibadetleriyle ulaşamazlarsa, Allah onlara bir musîbet verir, sabır ihvan eder, böylece hesapsız derecede sevap verir.

Musîbet sebebiyle günahları bağışlanır.

Bu şekilde, Allah katındaki manevî derecesine ulaşır.

Bu konuda Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Kul, Allah'ın kendisi için takdir ettiği dereceye ameli ile ulaşamazsa, Allah onun canına, malına veya çocuğuna bir musibet verir. Sonra da ona sabretme gücü ihvan eder. Böylece onu, kendisi için takdir ettiği mertebeye ulaştırır."²⁸

Peygamberler de musîbetlere maruz kalmışlardır. Mesela Peygamberimiz Hz. Muhammed (s.a.s.), Taif'te taşlanmış, ayakları kan revan içerisinde kalmış, Uhud savaşında dişi kırılmış, yüzü yaralanmıştır.

Halbuki peygamberler günahsız insanlardır. Dolayısıyla her musibetin arkasında günah ve kusur aramak doğru değildir.

Öyle ise peygamberler niçin musîbetlere maruz kalıyorlar? Maruz kalıyorlar, çünkü onlar, insanlar için örnek ve önder olarak gönderilmiştir. Musîbetlere tahammül göstererek, insanlara örnek olmuşlardır.

²⁴ Tirmizî, Tefsir, 44. 378. No: 3252.

²⁵ Nisa, 4/123.

²⁶ Tevbe, 9/70; Hud, 11/101; Nahl, 16/33, 118; Ankebut, 29/40.

²⁷ En'am, 6/132.

²⁸ Ahmed, V, 272. Ebû Dâvud, Cenâiz, 1. III, 470.

Mü'minlerin başlarına gelen musîbetler, sabredilebilirse hayır olur. Çünkü musîbetler, müminlerin sevap kazanmalarına, günahlarının bağışlanmasına ve manevî derecelerinin artmasına sebep olur. Bu ise ancak sabırla mümkündür.

MUSİBETLERE SABREDENLERE ALLAH'IN AF VE MAĞFİRETİ VARDIR

"Musîbet"; ansızın gelen belâ, sıkıntı, hoş olmayan şeyler, hedefine isabet eden mermi gibi insana şiddetle dokunan hadise ve felâketlerdir.²⁹

Yüce Allah musîbete maruz kaldığında, "biz Allah'ın kullarıyız ve O'na döneceğiz" diyerek musîbeti sabırla karşılayan, Allah'tan gelene razı olan kimseye af ve mağfîret va'd etmektedir.

Müslüman, musîbetler karşısında sabredebilir, söz, fiil ve davranışlarıyla isyana dalmazsa, bu musîbetleri sebebi ile günahları bağışlanır. Peygamberimiz (s.a.s.):

"Müslümana, fenalık, hastalık, keder, hüznün, eza, can sıkıntısı arız olmaz, hatta vücuduna bir diken batırılmaz ki, Allah bu musîbetler sebebiyle onun hatalarını ve günahlarını bağışlamış olmasın."³⁰ sözü ile bu gerçeği dile getirmiştir.

Musîbetlere sabreden Müslümanın günahları bağışlandığı gibi, ayrıca sabrı sebebiyle kendisine hesapsız derecede sevap verilir ve Allah katındaki manevî derecesi yükseltilir. Peygamber (s.a.s.), şu sözü ile bunu bize müjdelemiştir:

"Bir Müslüman'a bir diken hatta daha küçük bir şey batsa, Allah onu bu yüzden bir derece (manen) yükseltir ve onun günahını affeder."³¹

Müslüman, deprem, yangın, sel felaketi, âfet ve benzeri bir musîbete maruz kalarak ölürse hükmen şehit olur. Peygamberimiz (s.a.s.):

"Allah yolunda öldürülen şehittir.

Mide ağrısı sebebiyle ölen şehittir.

Suda boğularak ölen şehittir.

Akciğer hastalığı sebebiyle ölen şehittir.

Yıkık altında kalarak ölen şehittir.

Hamile olarak ölen kadın şehittir

Yanarak ölen şehittir" buyurmuştur.³²

İnsan/kul hakları hariç şehitlik, kişinin günahlarına keffâret olur.³³

Bu itibarla mümin, musîbetler karşısında bağırp çağırılmaz, isyana dalmaz, musîbetlerden ibret alır, maddî ve manevî hatalarını düzeltir, günahlarına pişman olur ve Allah'a yönelir. Kaybettiklerine üzülmemeye çalışır, ruhen ve moral bakımından çökmez, daha iyisini Allah'tan ister ve bu uğurda çalışır.

Mü'minlerin maruz kaldıkları musîbetler ise bir hayırdır. Çünkü musîbetleri sebebiyle

²⁹ Hamdi Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili, VII, 4754. Eser Kitabevi, İst. 1971.

³⁰ Buharî, Merda', 7. Müslim, Birr, 14.

³¹ Müslim, Birr, 46.

³² Buharî, Cihad, 30. III, 212. Ebû Dâvud, Cenâiz, 16. III, 483. Nesai, Cenâiz, 14. IV, 14. Malik, Cenâiz, 36. S.233-234. Müslim, Imâ-re, 164-166. II, 1521-1522. Ahmed, I, 22; Müslim, Imâre, 164. II, 1521. Tirmizî, Cenâiz, II, 377.

³³ Tirmizî, Fedâilü'l-Cihad, 13. IV, 17176.

günahları bağışlanır, hesapsız derecede sevap verilir³⁴ ve manevî derecesi artar.

MUSİBETLERİ SABIRLA KARŞILAYABİLENLER HİDAYETE ERMİŞ KİMSELERDİR

Musîbetleri sabırla karşılayıp, Allah'ın takdirine rıza gösterebilen kimseleri yüce Allah, "hidayete erenler" hakikat yolunu bulanlar olarak nitelemektedir.

Kur'an'da sabredenlerin dışında;

"İmân edip îmânına şirk karıştırmayan."³⁵ "Allah'a ve âhiret gününe îmân edip namazlarını kılan, zekatlarını veren, sadece Allah'tan korkan,"³⁶ kimseleri, muhtedîler olarak nitelemiştir.

Kur'an'da ihtida ve muhtedî kelimelerinin geçtiği âyetler, îman eden kimselerin hidayete ermiş olduğunu ifade etmektedir, ihtida, mümin insanın niteliğidir.

"Allah kimi doğru yola iletirse, işte muhtedî olan/doğru yolu bulan odur..."³⁷

"Allah, kendisine yönelene hidâyet eder."³⁸

Fâsiklara, zalimlere, kâfirlere³⁹, yalancı nankörlere⁴⁰ ve müşriklere⁴¹ hidâyet etmez.

Sonuç olarak, her türlü musîbet, ancak Allah'ın izni ve takdiri ile meydana gelmektedir. Ancak musîbetlerin meydana gelmesinde ya insanların maddî veya manevî kusurları vardır ya da Allah, kullarını imtihan etmektedir.

Şirk, küfür, isyan ve zulümleri sebebiyle Allah, geçmişte pek çok insanı cezalandırmış, âfet, felaket ve musîbetlere maruz bırakmış ve helak etmiştir.

³⁴ Zümer, 39/10.

³⁵ En'âm, 6/82.

³⁶ Tevbe, 9/18.

³⁷ A'râf, 7/178.

³⁸ Ra'd, 13/27.

³⁹ Bakara, 2/26.

⁴⁰ Zümer, 39/3.

⁴¹ Mü'min, 40/28.